

Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας

μέσα από τις σελίδες της ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ

1934-1954

Εισαγωγή - επιμέλεια

Ευάγγελος Χεκίμογλου, Ευφροσύνη Ρούπα

HELEXPO

ΚΕΡΚΥΡΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΘΗΝΑ 2003

HYATT
THESSALONIKI

Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας
μέσα από τις σελίδες της ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ
1934-1954

Η οικονομία της Βόρειας Ελλάδας

μέσα από τις σελίδες της ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ

1934-1954

Εισαγωγή - επιμέλεια

Ευάγγελος Χεκίμογλου, Ευφροσύνη Ρούπα

Έρευνα - σχολιασμός δημοσιευμάτων

Ζαφειρώ Χατζοπούλου

Σύμβουλος έκδοσης - συντονισμός

Γεωργία Μ. Πανσεληνά

ΚΕΡΚΥΡΑ
ε κ δ ό σ ε ι ς

ΑΘΗΝΑ 2003

© Copyright: Εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑ Μονοπρόσωπη ΕΠΕ
Αύγουστος 2003

ISBN: 960-87808-0-2

Παραγωγή: Εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑ
Σχεδιασμός - σελιδοποίηση - καλλιτεχνική επιμέλεια: Ατελιέ ΚΕΡΚΥΡΑ

Κεντρική διάθεση: Εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑ Μονοπρόσωπη ΕΠΕ
Βλαχάβα 6-8, 105 51 Αθήνα, τηλ.: 210 - 33.14.714, fax: 210 - 32.52.283
www.oikonomiki.gr - sales@oikonomiki.gr

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σημείωμα της εκδότριας
Αλεξάνδρας Κ. Βοβολίνη-Λασκαρίδη

9

Εισαγωγή στην οικονομική ιστορία της Βόρειας Ελλάδας, 1900-1954
10

Οι αρχές του αιώνα
12
Το νέο πλαίσιο
16
Η πυρκαγιά του 1917
23
Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο
24
Η διεθνής οικονομική κρίση
35
Ο πόλεμος
42
Ανασυγκρότηση
47
Πηγές - Βιβλιογραφία
52

Δημοσιεύματα από τη *Βιομηχανική Επιθεώρηση* 1934-1954
53

Βιομηχανία
54
Ενέργεια
80
Εργασιακές Σχέσεις
102
Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης
114
Γεωργία
140
Από την Οπτική της Περιφέρειας
154

Ευρετήριο
184

Πηγές εικονογράφησης
191

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΕΚΔΟΤΡΙΑΣ

Αλεξάνδρας Κ. Βοβολίνη-Λασκαρίδη

Με ιδιαίτερη χαρά και συγκίνηση, προλογίζω το βιβλίο αυτό των Εκδόσεων Κέρκυρα που είναι αφιερωμένο σε μία από τις αμέτρητες, ακόμη, ανεξερεύνητες πλευρές της ελληνικής οικονομικής ιστορίας, δηλαδή αυτή της Βόρειας Ελλάδας.

Το ιστορικό οικονομικό περιοδικό *Βιομηχανική Επιθεώρησης*, που εκδίδεται σήμερα από τις Εκδόσεις Κέρκυρα υπό τον τίτλο *Οικονομική Βιομηχανική Επιθεώρηση*, είχε από την ίδρυσή του, το 1934, στενή σχέση με τα επιχειρηματικά δρώμενα στη Θεσσαλονίκη αλλά και την ευρύτερη περιφέρεια της Βόρειας Ελλάδας. Απόδειξη, οι συχνότερες αναφορές και τα σχόλια που περιέχονται στις σελίδες της, χαρακτηριστικό δείγμα των οποίων αναδημοσιεύουμε στην ειδική αυτή έκδοσή μας.

Σταχυολογώντας, λοιπόν, γεγονότα ή καυστικά σχόλια της πρώτης δεκαετίας του περιοδικού, που περιλαμβάνει και τα δύσκολα χρόνια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, μπορεί να δει κανείς πόσο επίκαιρα είναι σήμερα τα ζητήματα που απασχολούσαν και τότε τους υπευθύνους για την οικονομική ανάπτυξη, με έμφαση στους παραδοσιακούς κλάδους της κλωστοϋφαντουργίας ή της καπνοβιομηχανίας. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι το 1938 ψάχναμε ήδη για εκμεταλλεύσιμες πετρελαιοπηγές στην περιοχή της Θράκης!

Η μελέτη των κειμένων για τη δεύτερη δεκαετία 1944-1954 χαρακτηρίζεται απ' τη μεγάλη προσπάθεια ανασυγκρότησης της οικονομίας. Και παράλληλα, διαγράφονται ήδη τα προβλήματα «συνεννόησης» μεταξύ Βορρά και Νότου: οι οικονομικοί παράγοντες του Βορρά κατηγορούν την κρατική γραφειοκρατία, που τους αναγκάζει να κατεβαίνουν στην Αθήνα για τη διεκπεραίωση των υποθέσεών τους, παραπονούνται για τις ανεπαρκείς υποδομές, για τη συγκέντρωση της πνευματικής κίνησης.

Προβλήματα που μόλις πρόσφατα, έπειτα από τόσες δεκαετίες, έχουν αρχίσει να αμβλύνονται. Ας αναλογισθούμε μόνο πόσο διαφορετική θα ήταν η χώρα μας αν είχε υπάρξει στρατηγική ανάπτυξης της περιφέρειας πριν από 50 χρόνια. Η τερατόμορφη Αθήνα του μισού ελληνικού πληθυσμού δεν θα είχε δημιουργηθεί ποτέ.

Κλείνοντας, θα ήθελα να επισημάνω ένα ακόμη κομβικό σημείο για την ευρύτερη περιοχή της Βόρειας Ελλάδας: την εξαιρετική σημασία που είχε στη ζωή της η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης. Αναδιφώντας στις σελίδες μας, ο αναγνώστης θα δει ότι η διοργάνωση αυτή, με όλα τα μειονεκτήματα που την ακολουθούσαν, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της Βόρειας Ελλάδας και τη σχέση της με την υπόλοιπη επικράτεια αλλά και με τα γειτονικά κράτη της ευρύτερης περιοχής.

Σκοπός λοιπόν της έκδοσής μας, με την περιεκτική εισαγωγή του Ευάγγελου Χεκίμογλου και της Ευφροσύνης Ρούπα, είναι να δώσει το ερέθισμα για να μελετηθεί σε μεγαλύτερο βάθος η οικονομική ιστορία της Βόρειας Ελλάδας, στην οποία συγκεντρώνεται τόσο σημαντικό μέρος των πλουτοπαραγωγικών πόρων της χώρας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, 1900-1954

Ευάγγελος Χεκίμογλου
Ευφροσύνη Ρούπα

Οι σελίδες και τα αποσπάσματα της *Βιομηχανικής Επιθεώρησης* που ακολουθούν αποτελούν πολύτιμες πηγές για να καταλάβουμε περισσότερο τη Βόρεια Ελλάδα του πρώτου μισού του 20ού αιώνα. Οι ειδήσεις που δημοσίευσε κατά καιρούς η *Βιομηχανική Επιθεώρηση* είναι όχι μόνο έγκυρες και ακριβείς αλλά και δυσεύρετες. Φωτίζουν πλευρές που δεν έχουν ξεκαθαριστεί από την έρευνα και τις ειδικές μελέτες. Ιδιαίτερη αξία έχουν οι αναλύσεις της, γραμμένες από προσωπικότητες της εποχής για το απαιτητικό κοινό υψηλής στάθμης που παρακολουθούσε και παρακολουθεί τη *Βιομηχανική Επιθεώρηση*. Μέσα από τα κείμενα αυτά ο αναγνώστης ενημερώνεται σχετικά με την προβληματική της εποχής και τις προσπάθειες επίτευξης οικονομικής ανάπτυξης υπό τις δύσκολες συνθήκες του Μεσοπολέμου.

Η κατανόηση των οικονομικών εξελίξεων στη Μακεδονία δεν παρουσιάζει μόνο ιστορική αξία. Για να πραγματοποιηθεί μετατροπή μιας

βαθύτατα καθυστερημένης περιοχής σε αναπτυξιακό πόλο, χρειάστηκαν πολλές δεκαετίες, κατά τις οποίες επιτεύχθηκε σημαντική πρόοδος, παράλληλα όμως σημειώθηκαν και μεγάλα λάθη. Η γνώση αυτών των εξελίξεων είναι όχι απλώς χρήσιμη αλλά και απαραίτητη σε εκείνους που ασχολούνται με τη χάραξη αναπτυξιακής πολιτικής καθώς και σε κάθε ενεργό πολίτη. Η οικονομική ιστορία είναι πάντοτε επίκαιρη, γιατί αναφέρεται σε ζητήματα εφαρμοσμένης οικονομικής και σε αυτό ακριβώς το σημείο έγκειται η αξία των παλαιών δημοσιευμάτων της *Βιομηχανικής Επιθεώρησης*.

Στο κείμενο που ακολουθεί επιχειρούμε να εισαγάγουμε τον αναγνώστη στην προβληματική της οικονομικής ανάπτυξης της Βόρειας Ελλάδας από τις αρχές μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα, προκειμένου να διευκολύνουμε την κατανόηση των σελίδων που ακολουθούν και προέρχονται από τα παλαιά τεύχη της *Βιομηχανικής Επιθεώρησης*.

ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ

Στις αρχές του 20ού αιώνα η Θεσσαλονίκη αποτελούσε την εμπορική πύλη για αγοραστικό κοινό δεκαπλάσιο από τον πληθυσμό της. Οι εισαγωγές περιλάμβαναν κατά το ήμισυ τρόφιμα και υφάσματα και κατά το έτερο ήμισυ πρώτες ύλες, διάφορα βιομηχανικά προϊόντα και μηχανολογικό εξοπλισμό. Οι εξαγωγές αντιστοιχούσαν κατά την αξία στο ένα τρίτο των εισαγωγών και περιλάμβαναν βαμβάκι, κουκούλι, μεταλλεύματα, όπιο και καπνό, ενώ από τα λίγα εξαγώγιμα βιομηχανικά προϊόντα αξιόλογη ήταν η συμμετοχή των νημάτων που παράγονταν στη Βέροια και τη Νάουσα. Ο καπνός αποτελούσε το κυριότερο αγροτικό προϊόν της Κεντρικής και της Ανατολικής Μακεδονίας, αλλά εξαγόταν από το λιμάνι της Καβάλας. Τις καλές για τις καπνικές εσοδείες χρονιές οι εξαγωγές της Καβάλας ήταν πενταπλάσιες από τις αντίστοιχες της Θεσσαλονίκης.

Στο εσωτερικό της Μακεδονίας οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις λειτουργούσαν με ανύπαρκτες υποδομές, πρωτόγονες σχέσεις παραγωγής και αναποτελεσματικά συστήματα καλλιέργειας. Το σύνολο σχεδόν της γης αποτελούνταν από τις λεγόμενες υποδημόσιες γαίες, στις οποίες η ψιλή κυριότητα ανήκε στο κράτος και η επικαρπία σε μουσουλμάνους κτηματίες. Ωστόσο, μόνο 6% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων τελούσε υπό εκμετάλλευση. Οι αγρότες υπέφεραν από έλλειψη κεφαλαίων, δεδομένου ότι η οθωμανική Γεωργική Τράπεζα λειτουργούσε υποτυπωδώς, με αποτέλεσμα να ανθεί η τοκογλυφία. Στις αρχές του 20ού αιώνα, αρκετοί Έλληνες αστοί κεφαλαιούχοι προέβησαν στην αγορά τσιφλικιών. Ένα μεγάλο τσιφλίκι κόστιζε έξι έως δώδεκα χιλιάδες οθωμανικές λίρες, όσο δηλαδή ένα κτίριο στο εμπορικό κέντρο της Θεσσαλονίκης ή μία νηματοουργία.

Οι τοποθετήσεις κεφαλαίων σε εμπορικά ακίνητα της Θεσσαλονίκης αποτελούσαν δημο-

φιλή επενδυτική συμπεριφορά. Οι σημαντικότεροι ιδιοκτήτες ακινήτων ήταν οι οικογένειες Μοδιάνο και Αλλατίνη. Αλλά το μεγαλύτερο μέρος της αστικής γης ανήκε είτε σε ισλαμικά βακούφια είτε σε μουσουλμάνους κτηματίες. Ένας απροσδιόριστος αριθμός μουσουλμάνων κτηματιών ζούσε πολυτελή ζωή, εισπράττοντας εισοδήματα από τσιφλίκια, τα οποία ίσως δεν είχε επισκεφτεί ποτέ.

Οι μεγάλοι εμπορικοί οίκοι της Θεσσαλονίκης έφταναν τους σαράντα, με κεφάλαια που κυμαίνονταν από δέκα έως ογδόντα χιλιάδες χρυσές λίρες (περίπου ένα έως οκτώ εκατομμύρια ευρώ). Οι ιδιοκτήτες τους συμμετείχαν ενεργά στη διοίκηση των θρησκευτικών κοινοτήτων της πόλης και ασχολούνταν με αγαθοεργίες. Οι περισσότεροι κατοικούσαν σε παραθαλάσσιες επαύλεις της συνοικίας των Εξοχών, κατά μήκος της σημερινής λεωφόρου Βασιλίσσης Όλγας.

Εκτός από τους μεγάλους εμπορικούς οίκους που συνέδεαν τη Μακεδονία με το εξωτερικό, στη Θεσσαλονίκη λειτουργούσαν πολλά παραγγελιοδοχικά γραφεία που έφερναν σε επαφή την ύπαιθρο και τα μικρότερα αστικά κέντρα με τη Θεσσαλονίκη. Έτσι, δίπλα στις σαράντα μεγάλες επιχειρήσεις λειτουργούσε ένας κύκλος πεντακοσίων μικρότερων, η καθεμία από τις οποίες διέθετε κεφάλαια 1.000-3.000 λιρών.

Σε κάθε μακεδονική πόλη λειτουργούσαν εμπορικοί οίκοι που συχνά παραχωρούσαν πιστώσεις και πρακτόρευαν ασφάλειες. Οι οίκοι αυτοί διέθεταν κατά μέσο όρο κεφάλαιο γύρω στις 4.000 λίρες και στηρίζονταν σε μεγάλο βαθμό σε προεξοφλήσεις των συναλλαγματικών των πελατών τους, τις οποίες διενεργούσαν τα τραπεζικά γραφεία και τα υποκαταστήματα που λειτουργούσαν στη Θεσσαλονίκη και στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα, δηλαδή στο Μοναστήρι, στην Καβάλα και στις Σέρρες. Οι σημαντικότεροι από τους εμπορικούς οίκους των μακεδονικών πόλεων φρόντιζαν να εγκαταστήσουν

Επάνω: Οι αποθήκες του παλαιού λιμανιού, πριν από την επέκτασή του. Βρίσκονταν στο ύψος της σημερινής οδού Πολυτεχνείου. Ο φράκτης σε πρώτο πλάνο βρισκόταν στο ύψος της σημερινής οδού 26ης Οκτωβρίου. Λήψη δεκαετίας 1890. (Συλλογή Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κωνσταντινούπολης)

Κάτω: Κατασκευή του λιμένος της Θεσσαλονίκης, 1900. Στο βάθος οι πρώτες βιομηχανίες. (Συλλογή Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κωνσταντινούπολης)

κάποιο συνεταιίρο στη Θεσσαλονίκη και σταδιακά επεξέτειναν τις εργασίες τους και στην πόλη αυτή.

Ο ρόλος των ελληνικών τραπεζών ήταν σημαντικός. Η Τράπεζα Μυτιλήνης λειτούργησε την περίοδο 1899-1911. Η Τράπεζα της Ανατολής ίδρυσε υποκατάστημα στη Θεσσαλονίκη το 1905, το οποίο λειτούργησε μέχρι το 1932, οπότε η τράπεζα αυτή ενσωματώθηκε στην Εθνική. Σχεδόν ταυτόχρονα άνοιξε υποκατάστημα και η Τράπεζα Αθηνών, το οποίο διατηρήθηκε μέχρι το 1953, οπότε και η τράπεζα αυτή ενσωματώθηκε στην Εθνική. Αυτές οι πρώτες ελληνικές τράπεζες στη Μακεδονία αξιοποιούσαν κεφάλαια του παροικιακού Ελληνισμού από την Κωνσταντινούπολη ή την Αίγυπτο. Νωρίτερα από τα ελληνικά εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη ευρωπαϊκά πιστωτικά ιδρύματα, όπως η Τράπεζα Θεσσαλονίκης και η Οθωμανική Τράπεζα. Παράλληλα, συναντούμε σημαντικό αριθμό τοπικών τραπεζικών γραφείων, το κυριότερο από τα οποία ήταν η Τράπεζα Σαούλ Μοδιάνο, η οποία ανέστειλε τις πληρωμές της το 1911, κατά τη διάρκεια του ιταλοτουρκικού πολέμου, έπειτα από μισό αιώνα αποδοτικής λειτουργίας.

Η βιομηχανική βάση της Μακεδονίας ήταν η κλωστοϋφαντουργία. Το 1910 οι δέκα νηματοουργίες και οι τρεις υφαντουργίες πραγματοποιούσαν συνολικά κύκλο εργασιών περί τις 520.000 λίρες (περίπου 52 εκατομμύρια ευρώ). Το 1917 υπήρχαν στη Μακεδονία συνολικά 57 βιομηχανικές μονάδες με προσωπικό πάνω από 25 εργάτες. Απασχολούσαν συνολικά 5.859 πρόσωπα και κεφάλαια 1,3 εκατομμυρίου λιρών. Η ετήσια παραγωγή τους είχε αξία 3,1 εκατομμύρια λίρες.

Αλλά ο προνομιακός τόπος τοποθέτησης κεφαλαίων ήταν το εμπόριο, ιδιαίτερα των δημητριακών. Στον τομέα αυτό επικρατούσε η εταιρεία της οικογένειας Αλλατίνη, ενώ από το 1906

διαμορφώθηκε ένας συνασπισμός εννέα ελληνικών εμπορικών οίκων που προσπάθησαν να ανταγωνιστούν τους Αλλατίνη χωρίς μεγάλη επιτυχία. Για τη χρηματοδότηση του τοπικού εμπορίου οι τράπεζες προσπαθούσαν να προσελκύσουν κεφάλαια από τη Σμύρνη και την Αίγυπτο.

Μεγάλα εμπορικά καταστήματα παρουσιάστηκαν στη Θεσσαλονίκη μόλις στις αρχές του 20ού αιώνα, με μεγάλη καθυστέρηση συγκριτικά με την Κωνσταντινούπολη. Τα κυριότερα ήταν το Ορόσντι Μπακ, το Τίριγκ, το Ερρέρα και η Αγγλοελληνική. Καθεμία από τις αντίστοιχες εταιρείες απασχολούσε κεφάλαια πολλαπλάσια από εκείνα που είχε να αντιπαραβάλει μια τυπική νηματοουργία.

Οι λιμενικές υποδομές δημιουργήθηκαν το 1900. Φορέας κατασκευής και εκμετάλλευσης ήταν μια κοινοπραξία στην οποία κυριαρχούσαν γαλλικά κεφάλαια. Η κοινοπραξία αυτή κατασκεύασε τμήμα του σημερινού λιμανιού και προέβη στην επέκταση της προκουμαίας. Βελγικά κεφάλαια ανέλαβαν τον ηλεκτροφωτισμό και την τροchioδρόμηση της πόλης από το 1908, ενώ βελγική ήταν και η εταιρεία στην οποία είχε ανατεθεί η ύδρευση της πόλης. Επίσης, σημαντικά γαλλικά και γερμανικά κεφάλαια επενδύθηκαν για την εγκατάσταση και τη λειτουργία του σιδηροδρομικού δικτύου.

Η νεοτουρκική επανάσταση του 1908 προκάλεσε βραχύβιες πολιτικές συνθήκες που επέτρεψαν στους εργάτες να διαμαρτυρηθούν για το χαμηλό ύψος των ημερομισθίων και τη μεγάλη διάρκεια της εργάσιμης ημέρας. Οι απεργίες απλώθηκαν σε όλες τις επιχειρήσεις, στο λιμάνι και στις μεταφορές. Το 1910 ο Βρετανός πρόξενος έγραφε στην αναφορά του ότι οι μαουνιέρηδες και οι μεταφορείς στις προβλήτες της Θεσσαλονίκης κέρδιζαν περισσότερα από τους Άγγλους συναδέλφους τους.

Τα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα η οικονομία

Επάνω: Τον Δεκέμβριο του 1903 ξεκίνησαν οι εργασίες για την επέκταση της προκυμαίας κατά οκτώ μέτρα και σε μήκος 1.100 μέτρων, από το λιμάνι έως τον Λευκό Πύργο. Το υλικό για το μάζωμα προήλθε από την κατεδάφιση των ανατολικών τειχών. (Συλλογή Α.Γ. Παπαϊωάννου)

Αριστερά μέση: Ο σιδηροδρομικός σταθμός της Θεσσαλονίκης της γραμμής Κωνσταντινούπολης. Αποτελούσε το τέρμα των «Ενωτικών Σιδηροδρόμων» (Companie de Chemin de fer Ottoman, Jonction Salonique-Constantinople), που άρχισαν να κατασκευάζονται στις 22 Ιουνίου του 1893. Η γραμμή δόθηκε στην κυκλοφορία την 1η Απριλίου του 1896. Ο σταθμός βρισκόταν στην Επτάλοφο, στο ύψος της οδού Κροΐσου, κοντά στον αλευρόμυλο Μπάλα. Οι σιδηροδρομικές γραμμές συνεχίζονταν από το σταθμό Κωνσταντινούπολης μέχρι το σταθμό πόλεως, τον επιλεγόμενο Ville, κοντά στην οδό 26ης Οκτωβρίου. Κατεδαφίστηκε το 1951. (Συλλογή Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Κωνσταντινούπολης)

Αριστερά κάτω: Ένα από τα πρώτα νηματοουργικά εργοστάσια της Θεσσαλονίκης: τμήμα των εργοστασίων Σαΐάς (μετέπειτα Σιντές), στην παραλία. Όπως σημειώνει ο οδηγός του Βιλαετιού της Θεσσαλονίκης το 1890, «οι υιοί Σαΐάς παρουσιάζουν ποικίλες δραστηριότητες. Διαθέτουν πρακτορεία στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη, στα Σκόπια και σε πολλές άλλες πόλεις. Διοχετεύουν παντού τα προϊόντα του μεγάλου βαμβακοκλωστηρίου τους»

Δεξιά: Αεροφωτογραφία των μύλων Αλλατίνη. Δεξιά η οδός Σοφούλη. Στα παραθαλάσσια τολ εγκαταστάθηκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Γαλλοελληνική Βιομηχανική Εταιρεία. Πίσω απλώνεται με αριαιότατη δόμηση η περιοχή Ντεπό. Λήψη της Γαλλικής Στρατιωτικής Φωτογραφικής Υπηρεσίας, 1915. (Συλλογή Β.Α. Μαυρομάτη)

της Μακεδονίας ήταν ανοιχτή, χωρίς περιορισμούς στη διακίνηση κερδοσκοπικών κεφαλαίων και εμπορευμάτων. Στο βαθμό που ήταν εξαρτημένη από τη διακύμανση της αγροτικής παραγωγής, η μακεδονική οικονομία χαρακτηριζόταν από μεγάλη αστάθεια, η οποία επιδεινωνόταν από τις κυκλικές επιδράσεις της διεθνούς οικονομίας. Το αποτέλεσμα ήταν η εκδήλωση πτωχευτικών ρευμάτων το 1906 και το 1911.

Τα συναλλακτικά ήθη είχαν διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μειώνουν τις συνέπειες των πτωχεύσεων. Οι παμπάλαιες συνήθειες των Εβραίων εμπόρων δεν ευνοούσαν την αναλογική αποζημίωση του συνόλου των πιστωτών από το ενεργητικό του πτωχεύσαντος, αλλά την προνομιακή κάλυψη των μικρών πιστωτών. Οι πιστώσεις ήταν βραχυχρόνιες και οι συμφωνίες, συχνά προφορικές, τηρούνταν με εντιμότητα. Ημέρα πληρωμής ήταν η Παρασκευή, εν όψει του εβραϊκού Σαββάτου που νέκρωνε την αγορά. Έτσι, το μεσημέρι της Παρασκευής εκδηλώνονταν οι περιπτώσεις αδυναμίας πληρωμών. Ο έμπορος που αδυνατούσε να πληρώσει δεχόταν την Κυριακή την επίσκεψη των πιστωτών του, με τους οποίους προσπαθούσε να συμβιβαστεί. Η διαδικασία του συμβιβασμού αποτελούσε κοινωνικό γεγονός, το οποίο κάθε εμπορικός οίκος παρακολουθούσε με μεγάλη προσοχή, για να προλάβει τυχόν ανεπιθύμητες συνέπειες.

Η πτωχευτική κρίση του 1911 ήταν η μεγαλύτερη που είχε εμφανιστεί και μπορεί να θεωρηθεί το οικονομικό τέλος της τουρκοκρατίας, προτού ακόμη ο Ελληνικός Στρατός απελευθερώσει τη Θεσσαλονίκη. Όπως έγραφε ο διευθυντής της Τράπεζας της Ανατολής Κλέων Χατζηλαζάρου, τις παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων, η οικονομική κατάσταση στη Θεσσαλονίκη ήταν τόσο άσχημη που τίποτε δεν μπορούσε να την κάνει χειρότερη. Οποιαδήποτε αλ-

λαγή ήταν καλοδεχούμενη.

ΤΟ ΝΕΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος επέφεραν πολλές αλλαγές στην οικονομία της Μακεδονίας. Κατ' αρχάς, μετέβαλαν τα πολιτικά όρια. Οι συνέπειες ήταν καταλυτικές. Οι αγορές πρώτων υλών και εμπορευμάτων της ευρωπαϊκής και της ηπειρωτικής Τουρκίας χάθηκαν ανεπιστρεπτί. Δασμολογικά τείχη και πρακτικά εμπόδια στη διακίνηση των εμπορευμάτων κατατέμαχισαν τα παλαιά εμπορικά δίκτυα. Τεράστιες πιστώσεις των επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης στη μακεδονική ενδοχώρα χάθηκαν, αφού οι χρεώστες βρέθηκαν από την άλλη πλευρά των συνόρων.

Οι βιομηχανίες που δεν διέθεταν ρευστότητα ανέστειλαν τις πληρωμές τους. Ταυτόχρονα, άλλοι επιχειρηματίες έσπευσαν να εξαγοράσουν τις επιχειρήσεις αυτές, χωρίς όμως να καταφέρουν πρακτικά να τις λειτουργήσουν, λόγω των ελλείψεων που επέφερε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στις πρώτες ύλες και στα μεταφορικά μέσα.

Το εμπόριο των καπνών —ο πραγματικός μακεδονικός θησαυρός της εποχής εκείνης— συρρικνώθηκε λόγω της βουλγαρικής κατοχής στην Ανατολική Μακεδονία. Η ελληνική κυβέρνηση επέβαλε απαγόρευση στις μεταβιβάσεις ακινήτων, γεγονός που, σε συνδυασμό με την έλλειψη στέγης, προκάλεσε στρεβλώσεις στην αγορά, κερδοσκοπία και απώλεια εσόδων.

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι κληροδότησαν στις ελληνικές κυβερνήσεις μεγάλες αγροτικές εκτάσεις στη Μακεδονία, όπως είχε συμβεί και το 1881 στη Θεσσαλία. Από ιδιοκτησιακής άποψης, το μεγαλύτερο μέρος της γης υπαγόταν, κατά τον οθωμανικό νόμο, στην κατηγορία των δημοσίων γαιών. Το Δημόσιο, δηλαδή, ήταν ο ψιλός κύριος της γης, την εξουσία της οποίας είχε παρα-

Επάνω αριστερά: Το κτίριο της Ηλεκτρικής Εταιρείας απέναντι από το Πεδίον του Άρεως. (Συλλογή Α.Γ. Παπαϊωάννου)
 Επάνω δεξιά: Ο Γιουσούφ Καπαντζή, γιος του Ιμπραήμ, από τους σημαντικότερους εμπόρους της Θεσσαλονίκης στα τέλη του 19ου αιώνα. Η επιχείρησή του ιδρύθηκε το 1872, ασχολούνταν με το εμπόριο υφαντουργικών ειδών και συναλλασσόταν με τις περισσότερες πόλεις της ευρωπαϊκής Τουρκίας. Η οικογένεια Καπαντζή ήταν εβραϊκή και είχε εξισλαμιστεί κατά το 17ο αιώνα. (Αρχείο της οικογένειας)

Κάτω δεξιά: Ο Μεχμέτ Καπαντζή, αδελφός του Γιουσούφ. Τραπεζίτης και έμπορος, πρόεδρος επί πολλά χρόνια του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Θεσσαλονίκης. Γεννήθηκε το 1825 και έζησε μέχρι την ηλικία των 100 ετών. Υπέστη σε βαθιά γεράματα την ανταλλαγή των πληθυσμών και πέθανε στην Κωνσταντινούπολη το 1925. (Αρχείο της οικογένειας)

Αριστερά μέση: Η οικία των Καπαντζή, όταν ήταν ακόμη παραθαλάσσια (πριν από την έμπληση της θάλασσας και τη δημιουργία της παραλιακής λεωφόρου). Λειτούργησε ως Ε΄ Γυμνάσιο Αρρένων και στη συνέχεια στέγασε το Πολιτιστικό Κέντρο Βόρειας Ελλάδας της ΕΤΕ. (Συλλογή Λαογραφικού Εθνολογικού Μουσείου Μακεδονίας)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΑΙ
ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

Α. Ν. ΚΑΡΑΪΩΑΝΝΙΔΗΣ

Η πρώτη αυτή, πλήρης έκδοση του βιβλίου
αποτελεί τον πρώτο τόμο της σειράς «Επιστήμη
και Παιδαγωγία» που εκδίδεται από τον
Εκδοτικό Οργανισμό του Παιδαγωγικού
Πανεπιστημίου της Αθήνας. Η σειρά αυτή
αποτελεί τον πρώτο τόμο της σειράς «Επιστήμη
και Παιδαγωγία» που εκδίδεται από τον
Εκδοτικό Οργανισμό του Παιδαγωγικού
Πανεπιστημίου της Αθήνας.

ΒΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ

Αντίθετος Έκδοσης

Πρωτότυπος κείμενο έκδοσης

τ. Β' σ. 104 της 18/11/1965.

Διό της άνω έκδοσης είναι

αριθμ. 13846 από Αθήνας

μετ' για των μεθυστών βιομηχανικών

παρουσιάζει, — Γενικώς η πρώτη

έκδοση είναι η πρώτη

έκδοση της σειράς

«Επιστήμη και Παιδαγωγία»

αποτελεί τον πρώτο τόμο της

σειράς «Επιστήμη και Παιδαγωγία»

που εκδίδεται από τον Εκδοτικό

Οργανισμό του Παιδαγωγικού

Πανεπιστημίου της Αθήνας.

Η σειρά αυτή αποτελεί τον

πρώτο τόμο της σειράς «Επιστήμη

ISBN 960-87808-0-2

